

CRITERIA FOR DIAGNOSING THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF BILINGUAL STUDENTS FROM JUNIOR HIGH SCHOOL

Abstract: This article propose a system of criteria, indicators for diagnosis of communicative competence of students with turkish-bulgarian bilingualism from junior high school. The starting point for the preparation of the criteria are the normative documents, the successful programs in Bulgarian language and the expected results and also the interference as a phenomenon in the process of teaching in Bulgarian language.

Author information:

Antoaneta Stoyanova

PhD student

at Department of Technological and Vocational Education,
Preschool and Primary School Education

Faculty of Education

at Konstantin Preslavsky – University of Shumen

✉ adastoyanova@gmail.com

🌐 Bulgaria

Keywords:

communicative competence, language
competence, discourse competence, criteria,
diagnosing, bilingualism, bulgarian
language education

Настоящото научно изследване е финансирано по проект
„Предизвикателства пред компетентностно ориентираното образование“ РД-08-153/05.02.2020 г .

Понятието комуникативна компетентност е ключово за езиковото обучение. Този термин се употребява както в официални документи, определящи посоката на развитие в образователните политики, така и в учебните програми по български език, които регулират действията на участниците в образователния процес. Понятието „комуникативна компетентност“ се появява като концептуално в трудовете на Чомски и Хаймс. Преминало през редица трансформации и уточнения, то е ключово и за съвременната Обща европейска езикова рамка. В посочената Езикова рамка комуникативната компетентност се дефинира чрез съставящите понятието компоненти – лингвистична, социолкултурна, прагматична компетентност и др.

Комуникативният и компетентностният подход променят образа на съвременната образователна парадигма, поставят редица предизвикателства пред обучаващите и обучаваните и намират същностно отражение в учебните програми и нормативните документи, влияят върху заложените в тях очаквани резултати от обучението. От първостепенна важност е въпросът за диагностиката на знанията и уменията на учениците в различните подобласти на компетентност, изграждащи общото понятие комуникативна компетентност. В методическата литература съществуват редица научни изследвания, които поставят въпроса за спецификата на обучението по български език и измерването на нивото на комуникативната компетентност в условия на билингвизъм (М. Георгиева, Р. Танкова, Х. Кючуков, Ст. Здравкова и др.).

Терминът *комуникативна компетентност* е заимстван от генеративната теория, за да обозначи знанията за социалните норми и начините за комуникативна обработка на дискурса, които участниците в общуването трябва предварително да владеят, за да могат да се включват и да участват успешно в процеса на речевото общуване. При съвременните трактовки на термина все повече се акцентира върху прагматичните контексти, т.е. подчертава се необходимостта от

отчитане не само на предпочетеността на определен езиков код, а и това, какво може да бъде казано, на кого, как да се построи, как да се интерпретира дискурсът според социалните роли и ситуации, знанията и ценностните ориентации в речевото общуване [Бойкова 2005: 93 – 94]. При тълкуването на понятието в образователните контексти на училищното образование се търси връзката между комуникативната компетентност на двамата образователни субекти – учител и ученик. Комуникативната компетентност се дефинира като „свкупност от комуникативни умения за адекватно комуникативно поведение в различни комуникативни ситуации, умение за участие в различни комуникативни дейности (говорене, слушане, писане, четене). Тези умения са съотносими и с познаването на границите на свободата и задължителността при избора на езикови средства за текстостроене. Доброто равнище на комуникативно поведение е еквивалент на възможности за целесъобразен избор съобразно спецификата на социокултурния контекст – избор на дискурсни техники, речеви стратегии, езикови средства, комуникативно-речеви модели. Избор, чиято ефективност се измерва с постигната съотносимост между цел, авторова интенция и речева реализация. Тези характеристики обговарят изисквания към компетентностите (притежавани и поставяни като цел) на участниците в педагогическия дискурс – учителя и ученика“ [Георгиева 2017: 408].

Очакваните резултати от обучението по български език на съвременния етап са изведени от учебните програми в контекста на Държавните образователни стандарти за общообразователната подготовка – Приложение № 1 към чл. 6, ал. 1, т. 1 Изисквания за резултатите от обучението по учебния предмет Български език и литература компонент Български език [Наредба № 5/2015]. Обучението по български език на ученици билингви в прогимназиална образователна степен има своя специфика, произлизаща от фактори както с обективен, така и със субективен характер. Учебните програми и заложените в тях очаквани резултати на ниво развитие на комуникативна компетентност не диференцират учениците билингви в състава на всички обучаеми в прогимназиална степен (т.е. очакваните резултати са еднакви с резултатите на учениците с майчин български език). Респективно не съществува отделна критериална система за измерване на съставлящите комуникативната компетентност аспекти – езикова, социокултурна и дискурсна компетентност на ученици, ежедневно битуващи в двуезична жизнена/обучителна среда.

Обективен фактор при формиране на критериите за измерване на комуникативна компетентност на ученици от прогимназиален етап с майчин език, различен от българския, представляват нормативните документи. В действалите до 2015 г. Държавните образователни изисквания за учебно съдържание (ДОИ) по български език и литература, представени в Приложение № 1 към чл. 4, т. 1 чл. 4, т. 1 за Културно-образователна област: Български език и литература, учебен предмет Български език и литература е записано: „Изучаването на български език и литература в средното училище цели постигане на определено равнище на комуникативна компетентност чрез: 1. Овладяване на знания, умения и отношения, формиращи езиковата компетентност, а именно:

- овладяване книжовната норма на българския език...;
- овладяване употребата на езиковите средства в различни комуникативни ситуации;
- овладяване на умения за изграждане и възприемане на текстове, функциониращи в комуникативната практика.

2. Овладяване на знания, умения и отношения, формиращи литературната компетентност, а именно:

- овладяване принципите на строеж и функциониране на художествената творба;
- овладяване на основните инструменти за общуване с художествената творба;
- овладяване на основните моменти в историческото развитие на художествения процес.

Чрез изучаването на български език и литература в училище се цели постигането на определено равнище на социокултурна компетентност, а именно: обществено отговорна личност; изграждане на ясно съзнание за национална идентичност, доколкото българският език и литература са едни от най-важните средства, чрез които тази национална идентичност се е създавала, утвърдила се е и продължава да се утвърждава [Наредба 2/2000].

В аналогичен контекст се извежда очакваната резултатност по предмета Български език и литература и в нормативните документи, свързани със сега действащия Закон за училищното и предучилищното образование, като акцентът се поставя върху компетентностните подходи и модели [ЗПУО 2015]. В т.1 ал. 1 на чл. 77 от Закона като първа ключова компетентност, свързана с общообразователната подготовка, са отбелязани компетентностите в областта на българския език. В приложение № 1 към чл. 6, ал. 1, т. 1 са представени изискванията за резултатите от обучението по учебния предмет Български език и литература, компонент Български език, определени са „компетентностите – знания, умения и отношения, които се очакват като резултати от обучението по учебния предмет в края на всеки етап от съответната степен на образование за всеки етап“ [Наредба 5/2015]. За компонента Български език като ключови са изведени социокултурните, езиковите и комуникативните компетентности; за компонента Литература – литературните и социокултурните компетентности. Като основни параметри на езиковата (лингвистичната) компетентност за прогимназиален етап са посочени дейностите на ученика: „Търси, извлича, подбира и използва информация от различни видове текст и от различни информационни източници за решаване на комуникативни задачи. Разбира инструкции и работи по зададен модел в училищна и в извънучилищна среда. Познава видовете текст – описание, повествование, разсъждение. Познава и прилага книжовни езикови правила. Открива и редактира езикови грешки. Владее езикови средства, свързани с фонетични, с морфологични, със синтактични и с лексикални явления, и ги използва уместно в речевата практика. Служи си с разнообразни синтактични конструкции и използва синонимни варианти според целта на общуване“. Комуникативната компетентност е разчетена като умения за различни речеви дейности и качествено им реализиране, съобразно усвоените през периода езикови единици, категории, употреби, съответно: *слушане* (Умее да изслушва и да сравнява различни мнения при участие в диалог и в дискусия. Разбира смисъла на познат и на непознат текст при слушане с определена комуникативна задача); *четене* (Разбира смисъла на познат и на непознат текст при четене с определена комуникативна задача. Изработва план на текст с определена комуникативна задача); *говорене* (Спазва правилата на книжовния изговор. Поставя логическо ударение, като се съобразява с определена комуникативна цел. Участва в диалог и в дискусия, умее да оспори мнение, различно от своето, като проявява толерантност и учтивост в общуването. Създава в устна форма: текст за представяне и текст за самопредставяне; отговор на научен въпрос, отговор на житейски въпрос и отговор на нравствен въпрос); *писане* (Планира, структурира, композира и графично оформя текста, който създава. Спазва изучените книжовни езикови правила. Използва уместно езикови средства. Има формирани правописни навици по отношение на често употребявани думи и на думи от терминологичната лексика. Редактира текст. Създава в писмена форма текстове...) [Наредба 5/2015]. Така изведените обективни (нормативно администрирани) изисквания за резултатност предполагат необходимостта от изучаване на български език в степен, адекватна на очакваното за всички ученици равнище на ключовата компетентност *общуване на български език*. Логичен е и изводът относно необходимостта от изучаване на всички, предвидени за прогимназиален етап, езикови единици и категории с оглед на функционалността им в текста – основното място/средство за реализиране на комуникация.

Съпътстващият процес на интерференция между майчиния и българския език при езиковото обучение в билингвална ситуация индиректно насочва към необходимостта от съобразяване със спецификата (езикова, комуникативна) на субективния фактор при

извеждането на критерии за измерване на комуникативна компетентност на ученици билингви в прогимназиална образователна степен. Субективният фактор изисква да се отчита степента на преодоляване/ непреодоляване на дефицитите и затрудненията в обучението по български език на ученици с различен от българския майчин език, с естеството и фреквентостта на допусканите грешки, вследствие на интерференцията (между майчин и нематерен език) в този образователен процес. Именно тези фактори са предпоставките, които изискват при диагностицирането на комуникативната компетентност на ученици билингви да се предвиждат както обективните критериални фактори заложи в ДОС, така и субективните, които съществуват на всички езикови нива (фонетично, морфологично, лексикално, синтактично).

Ясно е, че овладяването на българския език от изследваните ученици се осъществява съобразно официалните учебни програми, общи за всички обучаеми, за да се поставят при равни условия с всички ученици от страната. Преди да се пристъпи към решаване на проблемите, стоящи пред учителя в двуезична среда на обучение, преди да се предлагат методически идеи и да се обсъждат ефективни методи на преподаване, е необходимо да се осмислят критерии за диагностициране на нивото на комуникативна компетентност на учениците с майчин език, различен от българския.

За тази цел и с оглед нуждите на реализирано от нас по-мощно изследване („Развитие на комуникативна компетентност чрез интерактивни методи в обучението по български език на ученици билингви в 5. – 7. клас“) се предлага критериална система, която да синтезира както критериите за постигнатост на очакваните резултати от обучението по български език според ДОС и новите учебни програми, така и тези, които са предпоставени от субективни фактори – затруднения в общуването на тези ученици, фреквентност и същност на допусканите грешки, вследствие на междуезиковата интерференция. Субективните въздействия и обективните предпоставки за случването на дефицити при ученици билингви са изследвани и описани в методическата литература от М. Георгиева, Р. Танкова, Хр. Ключуков и др. Опит за класифициране на стилно-езикови грешки на обучаваните в различна среда е правен в българската методическа литература от К. Димчев. Типологизацията на грешки с оглед на интерференцията на езика е свързана с идентифициране, събиране, систематизиране и интерпретиране на грешките. Според методичните лингвистичните фактори, които влияят върху процеса на обучение по български език в билингвистична среда, са вътрешните закономерности на българския език и съотношението между системите на българския и майчиния (първия) език; различията на фонетично, морфологично и синтактично равнище на тези езици.

В настоящата статия се предлага авторска разработка на критерии за изследване на равнището на комуникативната компетентност на ученици, живеещи в българско-турска билингвална среда. Изработването на системата от критерии е предхождано от запознаване с налични в методическата литература типологизации на грешки в речевата практика на ученици, на критериални модели за изследване на текстовите грешки на учениците [Георгиева 2018: 588 – 607]. Предлаганият критериален модел е съобразен и с личните наблюдения на автора на статията върху пропуски в процеса на устна и писмена комуникация на ученици билингви в процеса на обучението по български език и литература. Основният детерминатор за извеждането на групите и индикаторите в предлаганата критериална система разбира се са очакваните резултати от родноезиковото обучение според учебните програми по предмета за 5., 6., 7. клас (в контекста на съотнесеността им с основните аспекти на комуникативна компетентност – езикова, социолингвистична/социокултурна и дискурсна компетентност).

Към всички области на компетентност, влизащи в състава на понятието комуникативна компетентност, могат да бъдат изведени показатели за знания и умения, както и индикатори за установяване на тяхното наличие и успешност. Диференцирането на знания и умения е условно, защото аспектите на комуникативна компетентност са неразривно свързани и се реализират

комплексно в езиковата практика. Съответно комплексно и единно следва да се извеждат и критериите – при това при позоваване на официалните нормативни документи, при съобразяване с корпуса от най-често допускани грешки в речта (устна, писмена) на билингвите. Процесът на овладяване на българския език, развитието на комуникативната компетентност на билингви в прогимназиална степен, както и измерването на резултатността в тези два процеса не може да се осъществи без съобразяването с чисто лингвистичния аспект на двуезицието, защото изследванията на проявите на интерференция имат пряко отношение към нормативно правилната и уместна употреба и на двата езика.

Предлаганата система от критерии за измерване на комуникативна компетентност на ученици с майчин език, различен от българския, 5. – 7. клас включва три подобласти на компетентност – езикова, дискурсна и социокултурна.

В областта на езиковата компетентност като първи показател се отчитат наличността, липсата на **владееене** (както и степента на владееене) **на книжовни норми, езикови средства, свързани с фонетично, морфологично, лексикално и граматичноезиково равнище; терминологична/понятийна осведоменост.** Като индикатори за проверка на показателя се извеждат знания (декларативни и процедурни) и умения (процедурни) на фонетичното, морфологичното, лексикалното, синтактично равнище на езика. Всеки от индикаторите е измерим по ликертова оценъчна скала, съдържаща три степени: пълна овладяност, частична овладяност, неовладяност.

Отчитайки заложените в учебните програми очаквани резултати от обучението по български език за владееене на книжовните норми и типологизацията на интерферентни грешки в речта на ученици билингви, на фонетично равнище диагностицирането на езиковата компетентност може да се извърши по следните индикатори: Ученикът да разпознава звукови промени в думата – редукция, асимилация, елизия, епентеза, метатеза. На морфологично равнище може да се проверява умението да се прави морфеман анализ, да се различават и употребяват правилно представки (в турския език липсва морфемата представка), да се разпознават/употребяват спомагателният глагол „съм“ и възвратните кратки местоименни форми. Проверката на езиковата компетентност на морфологично равнище може да се допълни с индикатора – „Ученикът съгласува по род и число съществителни имена и местоимения с прилагателни имена и причастия“ (съществителното име в турския език не притежава граматическата категория род, определеността се изразява с падежни окончания, прилагателните имена не се съгласуват със съществителното име, а се прилагат към него). Употребата на местоимения също е критична точка при измерване на морфологичната компетентност, тъй като в книжовния турски език те приемат рода на съществителното име, което назовава лицето или предметът.

На синтактично равнище индикатори за успешна езикова компетентност могат да бъдат изведени индикаторите: разпознаване частите на изречението /главни и второстепенни/, разпознаване на видовете изречения по състав, правилно поставяне на изреченски граници, спазване на пунктуационна норма.

Направени вече в научнометодическата литература изводи, че речниковият запас на учениците билингви дори и в прогимназиална образователна степен е беден и неточен [Георгиева 2004], приемаме за основополагащ при извеждане на индикатори за измерване на езиковата компетентност на лексикално равнище. По тази причина за индикатори на добро равнище на лексикална компетентност са изведени критериите: познаване и тълкуване на речниковото значение на дума; разпознаване и употреба думи в техните отношения на синонимия, антонимия, омонимия и паронимия; различаване на пряка от преносна употреба на думи и др.

В по-широк контекст критерии могат да бъдат потърсени и в правилността/уместността при употребата на езикови единици на равнище текст. Възможни индикатори за проследяване нивото на компетентност по този показател са: спазването на правилен словоред в словосъчетание, в просто, просто разширено и сложно изречение (стилистична грешка, породена от спецификата на турския книжовен език е относително постоянното място на сказуемото в края на изречението, което води и до нарушаване на изискванията на строеж на сложното изречение), на свръхупотреба на съюза „и“, правилна употреба на предлози (употребата на предлози не е присъща на турския език, отношенията между думите се изразяват чрез падежна форма или изафетна конструкция), правилно местоименно заместване (подобен тип грешки са с висока фреквентност в речта на ученици билингви, което е обяснимо с факта, че личните местоимения в турския език имат само една форма за трето лице, единствено число, което, от своя страна, налага и задължително включване на проверка по критерия за правилно съгласуване и спазване на правилата за определеност в българския език).

Закономерно е свързването на критериалната система с откриване и редактиране на книжовноезикови, стилно-езикови и текстови грешки.

В своята съвкупност коментиранияте дотук показатели могат да бъдат обобщени като показатели и индикатори по първата област на компетентност – езикова компетентност (таблица № 1).

Таблица № 1

Графично представяне на показатели и индикатори за измерване на равнището на езикова компетентност

Област на компетентност	Показател	Индикатори
1. Езикова компетентност	1.1. Овладяност на езиковедската терминология; разпознаване/анализиране на езикови единици от фонетичното, морфологичното, лексикалното и синтактичното равнище.	Ученикът:
		1.1.1 Съгласува по род и число /съществителни имена, местоимения с прилагателни имена и причастия/.
		1.1.2. Прилага правилата за определеност (правилно членуване на имена в изречението).
		1.1.3 Разпознава глаголни форми на спомагателния глагол <i>съм</i> ; разбира предпочетеността на времеви, видови, залогови и други форми.
		1.1.4 Разпознава възвратни частици и кратки местоименни форми. Изписва правилно частици <i>не, си, се</i> и др.
		1.1.5. Разпознава части на речта и части на изречението.
		1.1.6. Тълкува речниковото значение на думите; различава пряко и преносно значение на думата; разбира предпочетеността на синоними, антоними, омоними и др.

	<p>1.2. Знания и умения за правилна/уместна употреба на изучени езикови единици в цялостен свързан текст.</p>	<p>1.2.1. Спазва правила и норми в рамките на цялостния текст.</p> <p>Спазва правилен словоред (на просто, просто разширено и сложно изречение).</p> <p>Употребява правилно предлози/предложни изрази, съюзи, частици за свързване на изреченията в текст.</p> <p>Извършва правилно местоименно заместване в рамките на цялостния текст.</p> <p>Правилно подбира и съчетава глаголни времена в текста.</p> <p>Правилно преобразува пряка реч в непряка и обратно.</p> <p>1.2.2. Открива и редактира книжовноезикови и текстови грешки.</p>
--	---	--

Решаваща за социалната реализация на учениците билингви е дискурсната компетентност, която най-общо се проявява чрез умението успешно да се общува с помощта на езика, включва умения да се възприема, продуцира и репродуцира устен и писмен дискурс, характеризиращ се с кохезия, кохерентност и различни жанрови форми. [Петров 2000]. Понятието дискурсна компетентност, като част от комуникативно ориентираното обучение по български език присъства в учебните програми и нормативни документи и остава пряко свързано с дискурсия анализ, чиито процедури предоставят начини за изследване на резултатността на обучението, в това число и в условия на билингвизъм. С оглед нуждите за постигане на поставената цел-изготвяне на критериална система за измерване на комуникативната компетентност на ученици билингви от областта на дискурсната компетентност са изведени три показателя и възможни индикатори към тях. Първият показател обобщаваме като „познаване на видове текст – повествование, описание, разсъждение“, а възможни индикатори за измерване на ниво у обучаемите обобщаваме дали ученикът разпознава характеристиките и особеностите на непознат текст. Като втори показател извеждаме рецептивните умения за възприемане на текст (осмисляне, обобщаване, тълкуване на информация). Проверката на възможностите на ученика да възприема текст се осъществява с равнището на неговите умения да: разбира смисъла на устен и писмен текст, да определя темата и подтемите, да определя ключови думи, да дава вярна оценка според информацията в текста, да открива причинно-следствени връзки и средства за корелативност в текст, да обяснява постъпки на герои/участници/ и отношения между тях, да перифразира и преразказва пряка реч, да прави изводи и да аргументира мнение. Трети показател от областта на дискурсната компетентност следва да бъдат продуктивните умения на учениците билингви за създаване на комуникативно пълноценни и граматически правилни текстови конструкции. Като отделни индикатори, които да обезпечат диагностиката на нивото по този критерий, извеждаме на първо място умението на ученика да спазва инструкции по зададена дидактическа задача и умението му за изготвяне на план на текст, съобразно зададена тема, поставена дидактическа задача и с оглед условията на конкретна комуникативна ситуация. Като се имат предвид водещите по честота пропуски при създаването на текст оригинал от ученици билингви, като възможни индикатори могат да се включат и

уменията за графично обособяване на абзац и разбирането на смисъла му, владенето на синонимия като средство за недопускане на повторения в текст, уменията да се редактира текстът като логическа и композиционна цялост и др.

В своето единство рецептивните, репродуктивните и продуктивните умения са изведени под общия критерий на дискурсна компетентност, към която е добавена и стратегийната, разбирана като умение за справяне с проблеми и дефицити в общуването (таблица № 2).

Таблица № 2

Графично представяне на показатели и индикатори за измерване на равнището на дискурсна и стратегийна компетентност

2. Дискурсна и стратегийна компетентност	2.1. Умения за разпознаване на вида текст.	2.1.1. Разпознава характеристики и особености на непознат текст – описание, разсъждение, повествование
		2.1.2. Разграничава текст диалог от текст монолог.
	2.2. Рецептивни умения за възприемане на текст (осмисляне, обобщаване, тълкуване на информация)	2.2.1. Разбира смисъла на непознат текст, осмисля логическата последователност /връзката кохезия –кохерентност/ и цялостната му композиционна оформеност.
		2.2.2. Определя темата/ идеята на текста и подтемите на текста.
		2.2.3. Определя ключови думи.
		2.2.4. Дава коректен отговор /вярно, невярно/ относно информация/въпроси към текста.
		2.2.5. Обяснява и тълкува действия на герои (участници), факти и отношенията между тях.
		2.2.6. Открива предпочетените средства за осъществяване на текстова свързаност, за назоваване на герои, за изразяване на позиция и др.; правилно тълкува предпочетеността им.
		2.2.7. Разбира връзката между компонентите на комуникативна ситуация и характеристиките на текст, свързан с нея.
	2.3. Продуктивни умения за създаване на комуникативно пълноценни и граматически правилни текстови конструкции	2.3.1. Умее да създава план на текст, в съответствие с дидактическа задача, параметри на комуникативна ситуация.
2.3.2. Умее да създава смислово единен, логически свързан, завършен текст.		

		2.3.3. Спазва правилата за текстова свързаност.
		2.3.4. Осъзнава комуникативната цел и подбира подходящи езикови средства за постигането ѝ.
		2.3.5. Обособява графично абзац и разбира значението му.
		2.3.6. Избягва повторения в текста чрез употреба на синоними, местоименно заместване и др.
		2.3.7. Спазва единно глаголно време в текст; целесъобразно комбинира глаголни времена.
	2.4. Репродуктивни умения	2.4.1. Не допуска фактологически недостоверности (неточности, нецелесъобразно смесване на факти, невярно възпроизвеждане на изрично показани в текста оригинал връзки); не привнася измислени елементи.
		2.4.2. Създава цялостен текст; спазва смислово-структурната поредност на текстовите компоненти; не нарушава логиката на текста (не изпуска и не размества епизоди).
		2.4.3. Спазва книжовно-езикови и стилно-езикови норми, правила за изграждане на текста.
	2.5. Умения за редактиране на текст	2.5.1. Редактира фактологически грешки.
		2.5.2. Редактира логически грешки.

Съществуват редица изследвания за единността и обхвата на понятието комуникативна компетентност. Нееднозначното дефиниране на понятията, включвани в обема на комуникативната компетентност, създава впечатлението, че понятията социолингвистична и социокултурна компетентност влизат в отношение на синонимия помежду си. В Държавните образователни стандарти са утвърдени термините езикова и социокултурна компетентност, като социокултурната компетентност се оказва сбор от знанията и уменията, включващи в дефинициите си социолингвистичната, дискурсна, стратегийната компетентност. Подкрепяме мнението на Андреана Ефимова, че понятията за социолингвистична и социокултурна компетентност не притежават достатъчно диференциални свойства за терминологично разграничаване. За конкретните нужди при създаването на критериална система за диагностициране комуникативна компетентност, употребяваме термина социокултурна компетентност. Именно тази област на компетентност кроеспондира в тясна връзка с проблемите с мотивацията за включване в комуникативен акт и затрудненията, които имат учениците носители на турско-български билингвизъм с оглед на социалните фактори, влияещи в процеса на обучение. Именно комуникативните действия, възприемането и спазването на

определени социални норми в комуникативния акт, междуличностните отношения служат за измерване успешността на интеграция в обществото – тема, перманентно важна за обучението на ученици билингви.

Показател за измерване на социокултурната компетентност на ученици билингви е умението на ученика да подбира уместна лингвистична форма в зависимост от условията на комуникативния акт. Изборът на комуникативни действия, чрез които се постигат определени цели, е илюстрацията на определено равнище на знания. Втори показател се явява формирането на възгледи по проблеми от заобикалящата социокултурна действителност. Задължителни индикатори за нивото на първия показател са: умението на ученика да се ориентира в речевата ситуация и да определя цел, предмет, тема, участници, адресат и адресант на текста. Наличието на тези умения гарантира придобити знания за социално усвоен опит и разпознаване сферите на общуване – официална и неофициална. Трети индикатор за измерване на социокултурната компетентност е умението за употреба на стилистично правилни форми според изискванията на комуникативния акт и социалните очаквания за приемливост и разбираемост. Индикатори по показателя за формиране на възгледи и мнение по проблеми от социокултурната действителност са: уменията да се търси и подбира информация от различни източници при решаване на определена комуникативна задача, да се различават социални роли в комуникативния дискурс, да се изказва мнение, да се познават формите за изразяване на учтивост и речевия етикет, да се създава теза и да се аргументира.

С оглед на гореизведеното са изведени индикаторите и показателите за отчитане на равнището на социокултурната компетентност на ученици с майчин език, различен от българския (таблица № 3).

Таблица № 3

Графично представяне на показатели и индикатори за измерване на равнището на социокултурна компетентност

3.Социокултурна компетентност	3.1. Подбиране на уместна лингвистична форма в зависимост от условията на комуникативната ситуация	3.1.1. Ориентира се в речевата ситуация – цел, участници, адресат, предмет, условия.
		3.1.2. Разпознава сфери на общуване – официално и неофициално общуване.
		3.1.3. Използва стилистично уместни и правилни форми според изискванията на комуникативния акт и социалните очаквания за приемливост и разбираемост.
		3.1.4. Различава социални роли в речевото общуване; умее да съобразява речевото си поведение съобразно предпочетена социална роля.

		3.1.5. Открива стилно-езикови грешки; прилага уместни варианти за редактиране на собствен/чужд текст (според изискванията на съответен контекст).
	3.2. Формирането на възгледи по проблеми от заобикалящата социокултурна действителност.	3.2.1. Търси и целесъобразно подбира информация от различни източници при решаване на определена комуникативна задача, при аргументиране на позиция.
		3.2.2. Формулира теза, адекватна на поставен проблем; аргументира/защита ва собствената си позиция.
		3.2.3. Изказва мнение при спазване на правилата за учтивост (според речевия етикет).

Критериите в своето единство не представят задължителен инавариантен модел, но могат да бъдат апробирани като ефикасно средство не само за измерване на равнището на комуникативна компетентност на ученици билингви, а и за набелязване на пътища за успешно развитие на посочената важна компетентност. Предложената критериална система може да бъде предмет на дискусия от страна на образователните субекти и институции, заинтересовани от действителното постигане на резултатност в родноезиковото обучение с всички ученици от прогимназиелен етап.

References:

1. Boykova, F. 2005: Pragmaticzni aspekti na komunikativnata kompetentnost. – Vav: Komunikativnata kompetentnost v savremennia nauchen diskurs. Sofia, 2005
2. Georgieva, M. 2004: Obuchenieto po balgarski ezik v uslovia na bilingvizam. Shumen: UI „Episkop Konstantin Preslavski“, 2004.
3. Georgieva, S. From communicative competence of the teacher to communicative competence of the student. – SocioBrains. ISSUE 39, November 2017, ISSN: 2367-5721, s. 407 – 418.
4. Georgieva 2018: Georgieva S. S ezika na chislata za ravnishteto na tekstova kompetentnost na uchenitsite ot progimnazialen etap. – Balgarski ezik i literatura, 2018, № 5, ISSN 0323-9519 (Print), ISSN 1314-8516 (OnLine), s. 588 – 607.
5. Dimchev, K. 1998: Obuchenieto po balgarski ezik kato sistema. Sofia: Siela, 1998.
6. Eftimova, A. 2005: Kam obsht model na komunikativnata kompetentnost v ezikovoto obuchenie. – V: Komunikativnata kompetentnost v savremennia nauchen diskurs, Sbornik v chest na 70-godishninata na prof. Kiril Dimchev, Sofia, Bulvest 2000, 2005.
7. ZPUO 2015: Zakon za preduchilishtno i uchilishtnoto obrazovanie, obn. – DV, br. 79 ot 13.10.2015 g., v sila ot 01.08.2016 g.
8. Naredba № 2 ot 18.05.2000 g. za uchebnoto sadarzhание. Obn. – DV, br. 48 ot 13.06.2000 g.; v sila ot 13.06.2000 g.
9. Naredba № 5 ot 30.11.2015 g. za obshtoobrazovatelната podgotovka. Obn. – DV, br. 95 ot 08.12.2015 g., v sila ot 08.12.2015 g.

10. Petrov, A. 2000: Diskursniyat analiz v obuchenieto po balgarski ezik 5. – 8. klas. Sofia, Bulvest 2000, 2000.
11. Simeonova, St. 2005: Sotsiokulturnata kompetentnost v sistemata na komunikativnorechevata kompetentnost, Komunikativnata kompetentnost v savremennia nauchen diskurs, Sbornik v chest na 70- godishninata na prof. Kiril Dimchev, Sofia, Bulvest 2000, 2005.
12. Tankova, R. 2008: Interferentsiyata v pismenata rech na bilingvi s maychin turski ezik. – V: Obrazovatelna i kulturna integratsia na romskite detsa. Sbornik s nauchni dokladi. Blagoevgrad: UI „Neofit Rilski“, 110 – 120.
13. Uchebna programa po balgarski ezik za 5. klas v sila ot uchebnata 2016/2017 g., ot 17.12.2015 g.
14. Uchebna programa po balgarski ezik za 6. klas v sila ot uchebnata 2017/2018 g., ot 17.03.2016 g.
15. Uchebna programa po balgarski ezik za 7. klas v sila ot uchebnata 2018/2019g., ot 25.01.2017g.